

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՂԱՓԱԿԱՆ ԵՐ ԱՅԼՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՅԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐԻ ԹԻԻ 48

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

1896 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 15

1896 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 3 (Հ.Տ.)

ՉՈՐԵՑԱՐՈՒՄ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները: Պարտաւոր չէ վերադարձունել չհրատարակուած ձեռագիրները: Մանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով: Մանուցման 1 միլի գիրը 1 սանդիւ կարծէ. 1 գիրագիրը 2 սանդիւ:

Les annonces en français et en arménien, sont reçues aux bureaux de la Rédaction (Allée de Me'lian, 44.)

Ամեն տեղի համար ուր այս լրագրի մուտքը արդիւնաւոր է, ամբողջ 11րդ շրջանի (95 օգոստոս—96 մայիս) բաժնորդագրին 80 ֆր. կանխիկ: Կարելի է նաեւ բաժնորդագրուիլ քանի ամիս համար որ ուզուի, ամեն մէկ ամսականը 2½ ֆր. հաշուելով և 1896 մայիս ամսին անդին չանցնելու պայմանով:
Նմանապէս ծրար պէտք է զրկել հետեւեալ հասցեով. M. POUKALIAN, rédacteur du journal Arménia. MARSEILLE (France)

ՅՈՒՆՈՒԱՐ ԹԻՒՆ

Ազգեր. — Նոր տարի. 1896. — Մի բան պիտի լինի. — Հայ մեռելներ. — Արարիկի կոտորածը. — Սեբաստիայի կոտորածը. — Կատարածներ եւ անկարգութիւններ թիւրքի մէջ. — Զէյթուն. — Թիւրք եւ պարսիկ կառավարութիւնները. — Հայկական խնդիրը եւ Ամերիկայ ու Ռուսիա. — Հայկական խնդիրը եւ ուսման մասնաւոր. — Թիւրքիայի լուրեր. — Արտասահմանի լուրեր. — Մանուցումներ:

ԱԶԳԵՐ

Ծնունդի տօներին պատճառով Արմենիան չհրատարակուիլ առաջիկայ շաբաթ օր:

— Նոր տարին մեզ շնորհաւորող բազմաթիւ բարեկամներին սրտանց կը փխտագարծենք իրենց շնորհաւորութիւններ Արմենիայի միջոցով և կը խնդրենք որ բաւական համարին այս երկու տողեր, ազատ նկատելով մեզ նամակով կամ այցաբարտով փոխադարձելու պարտաւորութենէն որ խմբագրութեան սաստիկ զբաղուած միջոցին ժամանակի կորուստ պիտի պատճառէր, ի՞նչ ձեւակերպութեան մը համար: Մենք ամեն օր բարեւմաղթութիւններ կանենք մեր բարեկամներին համար:

ՆՈՐ ՏԱՐԻ

1896

Նոր տարի, նոր յոյսեր, Արդեօք և նոր յուսախաբութիւններ:

Պէտք չէ երբեք յուսահատիլ հայ ազգի վիճակէն. բայց պէտք չէ նաեւ չափազանց յոյսեր տածել. Երկուքն ալ կը չփոխեցունեն, երկուքն ալ կործանման պատճառ կը դառնան:

Տարին նորութիւնը չէ յաջողութիւն կամ անյաջողութիւն բերողը որ մեր մէջ ալ նոր յոյսեր ծնեցունեն իրաւունք մը ունենայ. այլ ինչ որ ցանուի, ժամանակը հասած ատեն այն կը հնձուի: Եթէ թողուի որ որսմը ցորենին հետ ածի, հունձի ժամանակ կոշնջանան մեր յոյսեր, տարեգլուխը ազգեցութիւն մը չունենար ատոր մէջ:

Հետեւապէս մենք նոր տարին առթով ո՛չ նոր միջոցաւորութիւն մը կը զգանք, ո՛չ ալ նոր յոյսերով նոր ծրագիրներ պէտք կունենանք ոգեւորուելու համար. այլ և միեւնոյն չափաւոր յոյսերով կը շարունակենք մեր ճանքան անվատ, միշտ քայլ առ քայլ յառաջանալով այն ասպարէզի մէջ որ Արմենիան 11 տարի առաջ բացաւ հայկական խնդրին համար հայ գաղթականութիւններին առջեւ: Ո՛չ վեհերոսներին նման դանդաղութիւն քարոզած ենք հայ ժողովրդին, ո՛չ ալ անտեղի կերպով և չափազանց վազելով ուժառիւթ լինելու կէս ճանապարհին վրայ: 11 տարիներէ ի վեր մեր նշանաբան եղած է կամուսնային անհաշիւ յոյժի բայց անդամադուր և յաւատեւող քայլերով առաջ ելլելով:

Եթէ ո՛րչափ արդարացի է այդ նշանաբան, եղելութիւններն ալ զոյց տուած են միշտ, ի հարկէ անոնց որոնք աչք ունին տեսնելու համար և ուղեղ ունին դատելու համար:

Եթէ նոր տարին իր նորութեամբ միայն իրաւունք մը չունենար մեզ նոր յոյսեր ներշնչելու, բայց անցեալ տարին վրայ յետագարձ նայուածք մը կրնայ երեւան հանել փորձառութեան նորանոր դասեր, Արմենիայի միջոցով յաճախ կրկնուած ճշմարտութիւններ:

Սակայն այսօր օրը չէ այդ պարտք կատարելու և ոչ ալ այս յօդուածի մէջ տեղ կայ այդ յետագարձ ակնարկի որ մասնաւոր ուսումնասիրութիւններով մի քանի յօդուածներին նիւթ կը դառնայ մի օր Արմենիայի մէջ: Այդ պարտք կատարելու համար մեզ փոյթ չէ թէ յունուա՛ր ամսի սկիզբը կը դառնա՛նք թէ փետրուար և այլն. մենք գործի բուն պահանջին կը նայինք: Երբեք այժմ հիւանդ արտադրութիւն մեր աչքի առջեւ պառկած, ժամանակը չէ անոր զլխի վերեւ կեցած վիճարանելու թէ ո՞վ և ի՞նչ պատճառ եղաւ անոր վիճակի այդպէս ծանրանալուն: Այդ քննադատութեան արդիւնաւոր լինելը նոր տարին առաջին կամ յետագայ օրերէն կախում չունի, այլ քննադատութեան յարմար ժամանակէն:

Գուցէ ըսողներ լինին մեզ թէ եղածները քննադատելու լաւ բայց ի՞նչ պէտք է անենք, այն ըսէք մեզի:

Մենք նոր բան չունինք ըսելիք:

Ինչ որ արդէն ըսեր ենք, նոյնը կը կրկնենք և՛ այսօր և պիտի կրկնենք վաղը, մինչեւ որ այդ գաղափար բաւական հաստատուն հող գտնէ ընդարձակօրէն իր արմատներ տարածելու համար հայ ժողովրդին մէջ, բազմաթիւ ճիւղեր արձակելով պողպատեղէն և եթէ պատահի որ իր պտուղներ ցրտահար կամ խորշակահար թօթափին դեռ տհաս վիճակի մէջ, դարձեալ պողպատեղէն:

Եթէ ինքնօրէնութեան և պատրաստութեան ներքին ոյժ գոյացունելու և անոր համեմատութեամբ գործը առաջ մղելու գաղափարը արմատ չընտնէ հայ ժողովրդին մէջ, փոխանակ օտարներ վրայ չափազանց յոյսեր տածելու. եթէ զգացման հետք մէկ տեղ մեր վիճակ և մեր պէտքեր հասկնալու գիտակցութիւնը չգործնայ մեր մէջ, փոխանակ պոռոտախօսներին և կամ իրենց սկզբունք օրացոյցի պէս ամեն տարի փոխողներին ունէ նշանակութիւն տալու, այդ գրութեան մէջ մինչեւ իսկ եթէ մեր ազգի կաթոզիկոս խրիմեան մը լինի և պատրիարքն ալ իր փոքրիկն մը, դարձեալ կուշանանք մեր ցանկացած նպատակի հասնելու:

Արդեօք յուսահատակա՞ն են մեր այս մտածումներ. — Բնա՛ւ երբէք: Պէտք է ապուշ լինել այդպէս ըմբռնելու համար վերոգրեալ տողերի իմաստը. այլ մենք կըսենք ու կրկնենք և պիտի կրկնենք թէ՛ նոր տարին օրը և թէ՛ ամեն օր, թէ փոխանակ օտարներ վրայ չափազանց յոյսեր դնելով գործելու, պէտք է մեր մէջ երեւան եկած ոյժերը պահպանել և աւելի զօրացունել որովհետեւ ատոր համեմատ պիտի լինի մեր գործի յառաջդիմութիւնն ու յաջողութիւնը: Այս մասին հոգեւոր Լուսինեան Սրբ. բազանի 20 տարի առաջ գրած խառն գաղափար տողերը դեռ այսօր իսկ մեր ժողովրդի ականջին հնչեցունելու աւելի չենք համարիր. ուստի մեր ներկայ վիճակի մէջ այդ երգիքը նոր տարի միեւնոյն կը ներկայացունենք մեր ընթերցողներին Արմենիայի այսօրի թուով:

Նոյնպէս այս նոր տարիի սկիզբը, կոտորածներով վերջացող 1895 թուականին առթով, մեր ընթերցողներին յիշողութեանը կը ներկայացունենք ինչ որ հրատարակած էինք ար-

դէն Սասունի կոտորածէն յետոյ, Արմենիայի 1895 թուականի ապրիլ 8/20ի թուին մէջ մի քան պիտի լինի՝ վերնագրին տակ: 1894ի կոտորածներին և երրորդական տէրութիւններին միջամտութեան առթով 8 ամիս առաջ գրած յօդուածին՝ 1895ի կոտորածներին համար ալ առանց միտող զեղչելու կը յիշեցունենք այսօր, 1896 թուականի սկիզբը և կը հրաւիրենք անոր վրայ ամեն Հայի լուրջ ուշադրութիւնն ու յարատեւ գործակցութիւնը այս նոր տարիի մէջ ինչպէս և միշտ, առանց դանդաղութեան, նոյնպէս և առանց պոռոտախօսութեան: Այդ ժամանակ միայն կարող կը լինինք նորանոր յոյսերով նոր տարիներ շնորհաւորել:

Մ. Գ.

ՄԻ ԲԱՆ ՊԻՏԻ ԼԻՆԻՔ

Շատեր հետաքրքրութեամբ կը հարցնեն թէ այս Սասունի դէպքերի քննութեան արդիւնքը մի բան պիտի լինի: Կը պատասխանենք թէ այո՛, մի քան պիտի լինի: Բայց թէ ի՞նչ պէտք է հասկնալ մի քան ըսելով, այդ ամեն մարդ իր ուզածի պէս կըմբռնէ: Ոմանք կերեւակային թէ Հայաստան այս անգամ ինքնավարութիւն կստանայ. ուրիշներ՝ թէ վարչական միջանի կարեւոր փոփոխութիւններ կը լինին և այլն: Իսկ մենք կըսենք թէ ինչ որ ալ լինի, թէ եւ անբաւական, անգոհացուցիչ, թէ եւ թզլթի վրայ գրուած միայն ինչպէս Պէրլինի դաշնագրի 61-րդ յօդուածը, դարձեալ մի քան է այն, մի քայլ է դէպի յառաջ, մի աւելի փաստ է մեզ իրաւունք տալու մեր ապագայ գործունէութեան և շարժումներին համար: Մենք կըսենք թէ մեզ պիտի տրուի այն ինչ յիշուած կարող ևնք ձեռք յետոյ մեր ներկայ դիրքի մէջ:

Գրած ենք շատ անգամ և կը կրկնենք դարձեալ. քաղաքականութեան մէջ զթուլութիւն, արդարութիւն, քրիստոնէութիւն և այլ այդպիսի բաներ թէ եւ խոշոր ձայնով կը հնչուին դիւանագէտներ թերեւէ, բայց այնպէս ինչպէս դատարկ կարասին խոշոր դուրս կընէ ձայնը: Դիւանագիտութեան համար հոգ չէ թէ 8.10.000 մարդիկ մեռնեն. նա տեղէն չարժէք

եթէ այդ միջոցին այնպիսի հանգա-
մանքներ չկան որ ծանր հետեւանք-
ներ ծագին ընդհանուր շահերին և
հանգստութեան համար: Ամեն տարի
40-50 հազար Հայ զոհ կերթայ ար-
դէն թշուառութեան, պարբերապէս
պատահող սովերին, օտար երկիրներ
անվերադարձ պանդխտութեան, քաղ-
թականութեան և այլն որոնք Հայաս-
տանի մէջ տիրող անապահովութեան
և հարստահարութեան սուղակի հե-
տեւանքն են: Դիմէ՛ այդպիսի ալ բա-
ւական չէր ուղարկութիւն դարձունե-
լու Հայաստանի վարչական ստակալի
դրութեան վրայ, եթէ գլխութեան և
քրիստոնէական եղբայրութեան սկզբ-
բունքներէն միայն առաջնորդուէր եւ
ընդհանրապէս գիւհանգիտութիւնը:

Նոյն իսկ այն հին ժամանակներ
որ Եւրոպայի մէջ խաչակրութիւններ
կրնային կազմուիլ քրիստոնեայների
պաշտպանութեանը համար, եւրոպա-
կան սերունդէ եղող մեր վերջին թա-
գաւոր Լեւոն Լուսինեան երբ ինք ան-
ձամբ Եւրոպա եկաւ և քրիստոնեայ
տէրութիւնների պաշտպանութիւնը
խնդրեց, թէեւ ինք շատ մեծ պա-
տիւններով ընդունուեցաւ ամենքէն և
անձնական օգնութիւններ ալ ըրին ի-
րեն, բայց տեղերէն չարժեքան կի-
լիկիսի օգնութեան հասնելու համար
որովհետեւ հանդամանքները նպաս-
տաւոր չերեւցան իրենց և Հայերն ալ
նոյն միջոցին օտարամուտ ունիքունե-
րէն (միտարար) և այլ ներքին թշնամի-
ներէ այնքան վնասուած, պառակ-
տուած ու տկարացած էին որ բնաւ
ոյժ չունէին իրենց թշնամիին դիմա-
նալու և միւս քրիստոնեայ ազգերի
ուշադրութիւնն ու աջակցութիւնը
գործնականապէս իրենց վրայ դար-
ձունելու, թէեւ Հայերի իշխանութեան
իշխարովը՝ միւս քրիստոնեայ ազգերի
ապագային համար ալ վտանգի դուռը
կը բացուէր Հայերին ջնդող թշնամիին
առջեւ որ ընդհանուր քրիստոնէու-
թեան և քաղաքակրթութեան թշնա-
մին էր դարձած:

Եթէ մենք փոքր իշատէ մեր մէջ
ոյժ գոյացուցած չլինինք մեր դործ
առաջ տանելու համար, օտարների
միջամտութիւնէն մի մեծ բան առաջ
չգար մեզ համար: Ինչ որ պիտի լինի
այդ կախուած է գլխաւորապէս մեր
ունեցած ներքին ուժէն և պատրաս-
տութիւնէն և մասնաւորապէս եւրո-
պական քաղաքականութեան նոյն մի-
ջոցին ունեցած հանգամանքներէն:
Եւրոպական քաղաքականութեան
ներկայ դանդաղ ընթացքը մեր
խնդրի լուծման մասին՝ ցոյց կուտայ
մեզ թէ կոտորուիլը միայն բաւական
չէ մեր իրաւունքի պաշտպանութեանը
համար, այլ ոյժ պէտք է ցոյց տալ
գործին մղում տալու համար:

Շատ կամ քիչ մօտիկ ժամանակ
ներքին մէջ մի բան կը լինի ներկայ յու-
ղութիւնների հետեւանքը: Բայց կը լինի
այն՝ որին մենք արժանի ենք, որը
մենք կրնանք ունենալ մեր ներքին
ուժին և պատրաստութեան համեմատ:
Մ. ֆ.
(Արմենիա Ժ. տարի թիւ 74)

ՀԱՅ ՄԵՌՆԻՆԵՐ

Ո՛չ, եղբարք, ո՛չ, օտարներէն չըկա՛յ յոյս:
Մի՛ աշուշնիդ դարձնէք յայս յայն կոյս:
Օտարն ըզձեզ թէեւ սիրէ հիւրաբար,

Օտարն՝ ա՛յ, մի՛շտ է օտար:

Օտարը ձեր վիշտ կը դիտէ անգորով,
Ի՞նչ փոյթ որ դուք թափէք անցունք ա-
րիւնով:

Ով որ Հայ չէ, Հայուն ցաւերն ալ չըզգայ,
Ի՞նչ կը խորուիք անգաղա՛ր:

Մի՛, դուք ձեր յոյս մի՛ աւանդէք օտարին,
Մի՛ խոր վերքերդ ցուցանէք անգութին:
Արգահատա՛նք կը յուսայք, օգնութիւն,
Ձեր կը ծաղրեն մերկութիւն:

Գիտեմ ձեր բեռը ծա՛նր է ծա՛նր, ո՛վ Հա-
յեր:

Բայց կը կարծէ՞ք զայն վերցնեն օտարներ,
Թողէ՞ք զօտար, տունի՛ք եղբայր եղբոր քե-
տեւ գորացի՛ք անդեղեղ:

Բաղդը դարձեր է ձեզի դէմ թշնամի,
Մի՛ վհատիք, ցուցուցէ՛ք սիրտ Հայերի:

Ձէ կարող բաղդն յաղթել ազգին այն քալի
Որ բաղդին դէմ կը կուռի:

Ձեր հայրերուն՝ ո՛չ չափայք, ո՛չ սուսերներ
Ձեր կարացին ընկճել ո՛չ միտք, ո՛չ սրտեր:
Ինչո՞ւ ձեր սիրտ այսօր դողայ տեղար,
Հէք:

Ի՞նչ, այն քաջաց որդիք չէ՞ք:
Ձէք դուք որդիք այն դիւցազանց խննդ-
ման:

Որ Հայերենաց ձեռնբերեցան ի սեղան...
Ձէք դուք որդիք այն մեծ Հայոց՝ որոց
կեանք

Են մարդկութեան իսկ պարծանք:
Դուք որ ունիք ձեզ պատմութիւն մ'ազ-
գային:

Որոյ վերայ մեծ ազգեր իսկ նախնածին,
Ի՞նչու այսօր մոռցած զանցեալ ձեր փա-
ռաց,

Նրանի՛ տայք օտարաց:
Օ՛ն, ո՛վ կըզգայ ի սիրտ եռանդ և ոգի՝
Թողու՛ զօտար և իւր նախնեաց հետեւի:

Մեր կեանքը հո՛ն է ուր կրօնից մեր սեղան:
Այն է Հայոց վառարան:

Եղբարք, Հայուն կեանքը երբէք չըմարիր,
Ներկիք լեցուն են այն բոցով կենսածիր:
Որչափ տիրէ մըշտայաղթ խաչ Գրիստոսի,

Հայն ալ անոր հետ կ'ապրի:
Ի՞նչ կը վախնայք... — Դուխնուդ վերայ
չէ՞ք տեսներ

Քառաթելին դիւստարսուռ վեհ ըստուեր:
Ձայն սուրբ փայտին բուն շաղկերի ձեր
հարբը

Իրենց վրեժ մ'արեամբը:
Դուք ալ խաչին խարսխեցէ՛ք ձեր յոյսը
եւ հաւատացէ՛ք, պիտի ծաղի՛ ձեր լոյսը:

Նա ազգութեանդ եղաւ պարիսպ ամրա-
փակ,
Նա ձեր ըլլայ զէնք դրօշակ...

Ո՛չ, հընար չէ՛ որ կորսովի այն ազգը՝
Որ հաւատարիմ մնաց խաչին միշտ ոտքը:
Նորա կեանքը պիտի տեսէ այնչափ դար:

Որչափ կրօնից կեանք՝ յաշխարհ:
Այն վեհ կրօնից և Ազգութեան անունով,
Հայ եղբարք, ձեռք ձեռքի տըւէ՛ք հուր
սիրով:

Ատելութիւն, քէն՝ մերժվին օ՛ն ի բաց,
Անիծեցէ՛ք զազգատեաց...

Ամենուդ սիրտ՝ ըզգայ՝ նոյն սէրն Հայրե-
նեաց,
Ամենուդ միտք՝ թընչի յօգուտ համազգեաց
Ու ձեր յետին եղբոր արցունք ու ցաւ՝ միշտ

Ըզգացէ՛ք ձեր իրիւս վիշտ:
Օտարին հաց մեզի սընունդ չէ՛ բնաւ,
Օտարին ջուր՝ ո՛չ, չը՛ մարեր մեր ծարաւ:

Մեզի կենաց տըւող և մեր պահպան՝
է Աւազանն Հայկական

Այն Աւազանն՝ այն Հայութեան կընքա-
տուն,
Ո՛հ չ'ուրանա՛մք, ե՛ղբարք, յուսովք զաղ-
փաղիւռն...
Եւ թէ մեր շունչ պիտի մարի վերջապէս,
Թո՛ղ մարի յայն սուրբ կրկն:

Թո՛ղ ամենքս ալ ընդունի նոյն գերեզման,
Վասն զի՛ նոյն էր ամենուս ալ օրրան...
Հայ ծնանք մենք, Հայ՝ ապրինք, Հայ՝ և
մեռնինք:

Օ՛ն. Հայ մտնենք և յերկի՛նք:
ԽՈՐԷՆ ԵՊ. ՆԱՐԳԷՅՑ ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

ԱՐԱՐԿԻՐԻ ԿՈՏՈՐԱԾԸ

Փարիզի Թանգրաքի Կ.պօլսի քղաքացիին
յուսուսար Չ բուսկանով գրած մէկ ցամա-
կէն կը քաղենք հետեւեալը: Թղթակիցը
Արաբիկիցի Թիւրքիկիէն Հայերին 1890էն
առաջ ունեցած յարաբերութիւններին վը-
րայ մի տեսութիւն անելի յետոյ, Արաբ-
իկիցի Հայերի հետեւեալ ունեցած խօսակ-
ցութիւն կը պատմէ հետեւեալ կերպով:

Հայերին հարցուցի թէ ի՞նչ դերք
բռնած էին ազգային մեծ խնդրին նը-
կատմամբ: «Մենք ամենքն ալ շատ
համակիր էինք հայկական դատին,
պատասխանեց այդ Հայերէ մին որ
քաղաքին մէջ կարեւոր դերք մը գը-
րաւած է: Բայց մեր մէջ բնաւ ոեւէ
չարժու մը չէ եղած. երբէք հնչա-
կեան մը չենք տեսած և խարբերդի
պաշտօնական լրագրէն զատ ուրիշ
լրագիր չէինք ստանար: Հնչակեան-
ները, սա լինտոնի յանձնաժողովի
անդամները, բայց մենք կատենք ու
կ'անիծենք այդ մարդիկը: Մեր ու-
րիշ տեղերի եղբայրներին հաւատացնել
տուին թէ ժամը հասած էր. և այդ ան-
ներեղի է իրենց համար, որովհետեւ
կը ճանչնային Եւրոպան և կրնային
դիտնալ որ անտարբեր պիտի մնայ:
Եթէ արդարացում մ'ունին, այդ ալ
Անգլիայի իրենց սուտ խոստումներ
տալն է: »

Եւ ամենքն ալ կ'երգնուն թէ Կ.
պօլսէն ուղուած է որ զիրենք մեռ-
ցունեն, թէ իրենց դրացի մահմետա-
կաններ կը սիրէին զիրենք, և Գիւր-
տերին դէմ իսկ պիտի պաշտպանէին,
եթէ անոնք ալ չխորհէին որ ընդհա-
նուր չփոթութեան մէջ իրենք ալ եր-
թան Հայերի դրամարկոններէն իրենց
պարտամուրհակներ առնեն զանոնք
պատռածիւր համար:

Քաղաի Գիւրտերը բարի ու հան-
դարտ մարդեր էին, որոնք շուկայն
կուգային փայտ, ածուխ և ջորի ծա-
խելու: Կուռի առիթ տուողներն ա-
սոնք չէին, այլ Տիգրանակերտի չըլա-
կայներէն՝ հեռաւոր տեղերէ եկած
Գիւրտեր, որոնք արդէն խարբերդն
ու Մալաթիան տակնուվրայ ըրած
էին:

Հոկտեմբերի վերջերը, օր մը,
Չըբաք. Չատէնների (մերկ որդիներ)
600 ձիաւորներէ բաղկացեալ զօնդ
մը Բադալ էֆէնտիի առաջնորդու-
թեամբ երևցաւ քաղաքին մօտերը:
Հայերը զինուած դուրս ելան և զա-
նոնք ետ մղեցին: Մահմետական ժո-
ղովուրդը ձայն չհանեց և մանաւանդ
քրիստոնեայների յաղթութեան հաշտ
աչքով նայեցաւ:
Սակայն — հոս ուղղակի Արաբկի-

րէն ընդունած մանրամասնութիւն-
ներս կուտամ — գայմազամն և յու-
սավրէպ եղած քանի մը երեւելիներ
վերակազմեցին յարձակումը: Պատգա-
մաւոր զրկեցին Գիւրտերին որ խուռն
բազմութեամբ քաղաք մտան նոյնիւ
բեր 6ին, երեկոյեան ժամը հինգի վե-
ցի ատեններ: Չօրքերը, հազար հո-
գի նիզամ և հազար բէտիֆ, յարձա-
կումը սկսան և շուկայն կողոպտեցին:
Գիւրտերը՝ քանի մը խուսմբերի բաժ-
նուած, իւրաքանչիւրը տեղացի մահ-
մետական մրառաջնորդ ունենալով, Հա-
յերի տուններին վրայ յարձակեցան:
Երկար բարակ չեմ նկարագրեր,
որովհետեւ նոր բան մը ըսած չեմ ըլ-
լար: 2,500 Հայ տուններէն 200-300
հատ մնացած են. ասոնց ալ խնայուե-
լուն պատճառը սա է որ քոնաքին
մօտ կը գտնուէին և կամ թէ խոճա-
միտ Թիւրք մը պաշտպանած էր ա-
տոնք: Ասկէ ետք ալ թող չըսեն որ
Չէքի փայան Կարինի ամբոխի կատա-
ղութիւնը զսպելու անկարող եղած էր,
երբ այդքան անշնան քաղաքացիներ,
որոնց անունները ծանօթ են, Արապ-
կիւրի մէջ ամբողջ ընտանիքներ ազա-
տել յաջողեցան, կամ գլխութեանէ
չարժուած, կամ թէ վերջէն Հայերի
ազատ մնացած կայքէն մաս մը ստա-
նալու յուսով:

Բոլոր այրերը բնաջինջ եղած են,
բաց ի երկու հարիւր մարդէ որ բան-
տարկուած են. շատ կիներ և մանուկ-
ներ քիչ մը դիմադրութիւն ցուցնել-
ուն համար սպաննուեցան: Միւսերը
դաշտը թափառեցան մինչեւ որ տեղա-
կան իշխանութիւնը զանոնք հաւաքել
տուաւ: Չկործանուած տուններին մէջ,
ուր կը կենան ու մի պատառ հացով
կը կերակրուին: Ինծի զրկեցին այդ
հացէն կտոր մը, անձեւ, սեւ ու քարի
պէս կարծր շերտ մ'է: Թիւրքերն ալ
կուտեն ազգէ, ինչու որ ալ ո՛չ ցո-
րեն մնացած է և ո՛չ հացադործ: Թըշ-
ուառականները սպաննեցին իրենց
ոսկի հաւկիթ ածող հաւը և հիմա Ա-
րապկիւրի մէջ ապրուստը սոսկալի դար-
ձած է ամենքին համար ալ:

ՍԵՐԱՍՏԻՍԻ ԿՈՏՈՐԱԾԸ

Հայաստանի ընդհանուր կոտորա-
ծէն զերծ չմնաց նաեւ Սեբաստիոյ
բազմահայ նահանգը:

Չափազանցութիւն չլինի եթէ ը-
սենք թէ նա ալ ուրիշ նահանգներու
չափ՝ եթէ ոչ աւելի՝ ենթարկուեցաւ
Գիւրդին և Թուրքին անուր բարբա-
րոտութեան:

Հոկտ. 31/12 նոյեմբերի երեքշաբ-
թին որոշուած էր լինելու Սեբաստիոյ
համար այն չարագուշակ օրը, յորում
հազարաւոր Հայ անմեղներու արիւն
թափեցաւ: Կէսօրուայ ժամը վեցն
էր. նոր լմի յուցած էին Թուրքերը
նոյն ժամու իրենց աղօթքը և ահա
կարծես նախապէս մտածուած որոշ-
ման մը համեմատ՝ յանկարծ ամեն
կողմէն երեւան ելան համարիտէ զօր-
քեր և ժողովրդեան խառնիճաղանճ
բազմութիւն մը զինեալ բերերով, սը-
րերով և տապաւններով, գոթալի

աղաղակներու մէջէն լսելի կը լինէր
յետագայ նշանաբանը. «Ալլահն»,
Ալլահն. տէրի գոմու ճօշուտ. Եւս իւր
Ալլահն ինն Ալլահն : » Ամբոխին մէջ ե-
րեք որոշ խումբեր կը նշմարուէին.
ձիւտորներ, հետեւակներ և ասոնց ե-
տեւէն կուգային աւարառուաց սայլե-
րը : Բազմութիւնը հետզհետէ կեդ-
րոնացաւ փայտի հրապարակը (քա-
ղաքի արեւելեան կողմը) և Եօղուրդ
բազարին մէջ : Մինչեւ այստեղ միայն
բիրերու հարուածներով կը յառաջա-
նային. սակայն աստ փոխուեցաւ տե-
սարանը. փայտերուն յաջորդեցին
թուրերն ու հրազէններու պայթումը,
և կատաղի մոլեգնութեամբ սկսան
չորս կողմ մահ սփռել՝ առանց խըտ-
րութեան սեռի և հասակի : Այս յե-
ղակարծ շփոթութեան միջոցին մա-
վաճառներն (որոնք գրեթէ բոլորն
ալ Հայեր են) դիմեցին վերոյիշեալ
հրապարակը և բոլորակ կազմելով
քաջութեամբ դիմադրեցին ամբոխի
հոսանքին դանակի ձեռքին : Այս պա-
հուն արդէն լուր հասած էր տեղւոյս
առաջնորդ Գեր. Պետրոս եպիսկոպոս
Թահմիզեանի, որ փութով և անձամբ
ներկայացաւ կուսակալին և քաղաքի
վտանգաւոր կացութեան առաջն առ-
նով պահանջեց : Կուսակալը ապա-
հովցուց զինքը և անմիջապէս հրա-
ման տուաւ կանոնաւոր զօրաց երթալ
և ցրուել ամբոխը (?) : չուտով հասան
արդարութեան պաշտպանները,
թուով 800, և իրենց սուկններով ա-
ւելի մեծ կոտորած սկսան ընել քան
նոյն իսկ ամբոխը : Այն Հայեր, որոնք
քաղաքի միւս թաղերէն՝ քարէ կա-
մուրէն՝ օգնութեան եկած էին իրենց
Հայ եղբարց, կանոնաւոր զօրաց յա-
ռաջանալը տեսնելով՝ յուսահատ և
գիմազերիւր անկարող՝ միայն անձե-
րն փրկելու յուսով միւսերու հետ
փախուստ տուին : Այլ բաց կը մնար
ասպարէզը զօրաց և ամբոխին առաջ-
անարգել մտան ամեն խանութ և տուն
և կողոպտեցին ինչ որ իրենց հաճելի
էր և գիւրտատար, կոտորեցին և
ապականեցին ինչ որ անկարելի էր
փոխադրել : Սպաննեցին որդիներն
իրենց մայրերուն առջեւ, առեւանդե-
ցին կոյսեր և հարսունք, իսկ գիմա-
զերողի բաժինն էր միայն մահ :

Այլ եւս քաղաքին մէջ կարելի չէր
որոշել հարուստ ու աղքատ. նոքա,
որոնք ականաւոր վաճառականի համ-
բաւը կը վայելէին, ինչպէս Պապալեան,
Շամկեան, Տիւրաբեան, Բիւրեան և
բողոքական հասարակութենէն յա-
ւան և այլն տուններ, այժմ ա-
մենքն ալ յետին չքաւորութեան մէջ
հացի կարօտ են և ինչպէս կը լսենք,
Տէրպապեանը՝ համանուն նշանաւոր
խանին տէրը, և Շիրինեան Պետրոս
աղան՝ մետաքսեղէնի երեւելի վաճա-
ռականը, 10 մեծախալի օգնութիւն կը
խնդրեն իրենց օրական չոր հացը
հայթայթելու համար :

Եկեղեցի և դպրոց միայն ազատ
մնացին այս հարուածէն. այստեղ մը-
լիթմարութեամբ կ'արձանագրենք
թէ տեղւոյս ֆրանսական հիւպատոսը
իւր բնակութեան շրջակայքը գրո-
նուող հայ տունները պաշտպանեց

Թրքերու յարձակումներուն դէմ :
Յիշենք այն նշանաւոր խաներն,
որոնց մէջ կեդրոնացած էին տեղացի
և պանդուխտ Հայ նշանաւոր վաճա-
ռականներն և որոնց աւերմամբ ան-
դարմանելի կորուստ մ'ունեցաւ Սե-
բաստիոյ Հայը :

1. Ահմետ պէկի խան. — 100 սե-
նակէ բաղկացեալ.
2. Նուսիպ օղլի խան. — 40-50
սենակ. մեծ մասամբ Եւզոկիացի և
կեսարացի վաճառականաց կայան :
3. Շիրինեան խան. — 200 սենակ.
կեդրոն պանդուխտ վաճառականաց.
4. Ազգային Նոր խան. — Մանր
վաճառականներ.
5. Մեհ Նոր խան. (Սարաճիւս-
նայի խան). — Երեւելի Հայ վաճառա-
կանաց ծախիւք շինուած, հսկայ, հաս-
տատուն չէնք մը, ուր ապաստանած
էին նաեւ շատ մը Հայեր իբր ապա-
հով տեղ. սակայն երեք ժամուայ կա-
տաղի կռուէ վերջ կը յաջողին ներս
մտնել Թուրքերն և մեծ կոտորած
կ'ընեն :

Դառնանք այժմ գիւղերուն : Ոչ
նուազ աւերներ գործուած են և այս-
տեղ. քաղաքի արեւելեան կողմի դաշ-
տի գիւղերը, որոնց բնակիչները սեպ-
հակն հողերու տէր են, ամենքն ալ
աւերակ դարձած են : Տուգլասար ու
Ս. Հրեշտակապետ վանքի տակն է՝
բաղկացեալ 400 տնէ՝ հազիւ 200 ողջ
մարդ մնացած են իմերեցի զօրքերու
տուած յարձակումներէն : Կովտին՝
250 տուն՝ մեծ քաջութեամբ կարո-
ղացաւ իրեն դէմ վեց անգամ եղած
յարձակմանց ինքզինք պաշտպանել,
սակայն ի վերջոյ անօգնական մնալով՝
բնակիչներէն շատերն ստիպուեցան
փախչիլ, իսկ մնացեալները սրի մատ-
նուեցան : Անկարելի է թուել մի առ-
մի իւրաքանչիւր գիւղի կրած վնասը,
որոնցմէ գլխաւորներն են. Խանձար
(Եակոբ փաշայի ծննդավայրը), Խաւ-
րազ, Խորսանա, Պանդաշէնուզ, Դիւմալ
և այլն և այլն. քաղաքէն մինչեւ 12
ժամ հեռաւորութեամբ գիւղերն իսկ
զերծ մնացած չեն կոտորածէն, ինչ-
պէս Չարա գիւղը. հազիւ մի քանի
գիւղեր կարողացած են Թուրք պե-
կերու և Ղզըլպաշներու շնորհիւ ազատ
մնալ :

Բաւականուշագրաւ կէտ մ'է յա-
րասար գիւղի աւերումը : Քիւրդ Ա-
լիյան պէկի որդին, որուն հայրը մտե-
րիմ բարեկամն եղած էր տեղւոյս ա-
ռաջնորդին, իւր իշխանութեան տակ
գտնուած 1000 մարդով պաշտպան
կանգնեցաւ յիշեալ գիւղին՝ ընդդէմ
Քիւրդերու յարձակմանց և երբ ինք-
զինք անզօր զգաց գիւղադրելու, կա-
ռավարութենէն զօրաց վաշտ մը օգ-
նութիւն խնդրեց. սակայն վերջինս
հետեւեալ պատասխանը տուաւ. « Ե-
թէ զքեզ անզօր կը զգաս, ինչո՞ւ
պաշտպան կը կանգնիս քրիստոնէից : »
Միեւնոյն ժամանակ յարձակող Քիւր-
դերէն սա աղդարարութիւնը ընդու-
նեց. « Կայսերական հրամանին պէտք
չէ հակառակել. մէկդի քաշուէ՛ք, պէտք
է գործադրենք : » Չճարահատեալ
պէկի որդին հազիւ թէ իրեններով
գիւղէն կը հեռանայ և ահա մի քանի

ժամ վերջը աւերակի և դիակներու
կոյտեր կը տեսնուին գիւղին մէջ :

Որոշ թուեր չկան ստուգելու հա-
մար թէ ո՞րչափ մեռեալ կան ամբողջ
Սեբաստիոյ նահանգին մէջ. սակայն
եթէ ի նկատի առնենք թէ քաղաքը
2500էն աւելի տուն Հայ կը պարունա-
կէ և գիւղերէն մեծ մասը Հայ ու ա-
մենքն ալ կոտորածի ենթակայ, կու-
նենանք հետեւեալ պարզ հաշիւը. մե-
ռեալ 15-20 հազար, իսկ մնացեալները
գրեթէ առանց բացառութեան յե-
տին ծայր աղքատացած :

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆ

ԿՈՑՈՐԱՄԱՆԵՐ ԵՒ ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԹԻՒՐԿԻԱԻ ՄԵՋ

Իրութեան գործակալութիւնը կի-
մացունէ թէ նոր կոտորածներ պա-
տահեր են Հոռմկլայի (Բումգալա) և
Ճիւպինի մէջ որոնք կը գտնուին Ուր-
ֆաի գաւառին մէջ :

— Այսօրնի մէկ գաւառին մէջ պատ-
րաստուեր են եղեր Հայերը կոտորե-
լու համար. բայց Այսօրնի կուսակալ
Քեմալի փաշան (նախորդ Եպարքոս)
Չմիւնէն հեռագրեր է այդ գաւառի
միւթէսարըֆին որ ինքնանձամբ պա-
տասխանատու պիտի ճանչցուի եթէ
կոտորած պատահի այդտեղ : Այս կեր-
պով վտանգին առաջին առնուեր է :

ՁԵԹՈՒՆ

Կ.պօլսէն կը հեռագրեն թէ վեց
մեծ պետութիւններու դեսպանները մի-
նոր գումարում անելէ յետոյ, հեռագ-
րով հրաման զրկեր են Հայէպի հիւ-
պատոսներին որ Մարաշ երթան ուր
խորհրդակցելով օսմանեան զօրքերի
հրամանատար Լաշէմ փաշայի և Մա-
րաշի կառավարիչ Վէհապ փաշայի
հետ, պիտի որոշեն թէ հա՞րկ է Ձէյ-
թուն երթալ անձամբ :

**ԹԻՒՐԿԵՒ ՊԱՐՍԻԿ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

Պարսիկ կառավարութիւնը պա-
հանջեր է Ռէօթըրի հեռագրական
գործակալութենէն որ սահմանազիւրի
պահպան Պարսիկ զօրքերին դէմ
թրքական աղբիւրներ եղած ամբաս-
տանութիւնները հերքէ : Յայտնի է
որ վան նահանգին մէջ և մինչեւ իսկ
պարսկական հողին վրայ Քիւրտերին
վերջին օրեր կապարած աւերումները
սուտ կը հանէր Բ. Դուռը պաշտօնա-
կան զեկուցումներով և չամշալով կը
բողոքէր ալ թէ Շահի հպատակներն
են որ կուգան Հայերին հետ կռուի կը
բռնուին և ոչ թէ Քիւրտերը :

Ահաւասիկ ինչ որ կը յայտարարէ
պարսիկ կառավարութեան պաշտօնա-
կան զեկուցումը :

Շահի կառավարութիւնը մի ժամանակե-
ի վեր հեռագրիւրներով միշտ հաղորդակ-
ցութեան մէջ կը գտնուի Արապատական
նահանգի պաշտօնեային հետ և կա-

րող է հաստատել թէ Թրքական հողը
երբէք բռնաբարուած չէ Պարսիկներէն :
Ընդհակառակ, Թիւրքեր յաճախ արշա-
ւած են պարսկական հողին վրայ և Հա-
յեր ու Պարսիկներ զոհ եղած են անոնց
կատաղութեան և անկուշտ աւարառու-
թեան : Մարաքիսիերի ցեղապետը Շէրիֆ
պէյ մի քանի անգամ պարսկական հողէն
ներս մտած է մինչեւ Քօթուր, 3 կամ
400 մարդով. և բռնի կերպով պահանջած
է որ իր ձեռքը յանձնեն մի քանի Հա-
յեր : Այսպիսի գործողութիւններ շատ
անգամ կը պատահին և ամեն անգամին
ալ պարսիկ կառավարութիւնը ազգառա-
րութիւնները բրած է Թէհրանի օսմանեան
դեսպանատան :

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ
ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՌԻ ՌՈՒՍԻԱ**

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգնե-
րի արտաքին գործերի ծերակուտա-
կան յանձնաժողովը յունուար 8-ի
նստին մէջ վիճարանած է հայկական
խնդրին վրայ, կամ աւելի ճիշդը՝ Հա-
յերին օգնելու միջոցներին վրայ,
մեծ պետութիւններին թիւրքիսի դէմ
համաձայնութեամբ կատարելիք գոր-
ծողութիւններին Միացեալ Նահանգ-
ներին կառավարութիւնն ալ միջամտե-
լու համար քողաքական պարտաւո-
րութիւն մը չտանձնելով : Որոշեց է
թէ լաւ կը լինի մի գիմում անել Ռու-
սիայի Չարին որմէ նախագահ Տ. Քլիւ-
լէնտ պիտի խնդրէ ոչ միայն Հայերի
պաշտպանութեանը համար ընդհա-
նուր կերպով միջամտել, այլ և Միա-
ցեալ Նահանգներին համար իբրեւ միջ-
նորդ հանգիստնալ Բ. Դրան քով
թիւրքիսիական Ամերիկացիները կրած
վնասները հատուցումն ստանալու հա-
մար :

— Վաշինկթընէն հեռագրուած է
նաեւ եւրոպական լրագրիւններին թէ
Նիւ-Մէքսիքայի հարուստ կալուածա-
տէրներէն մէկը մէկ միլիօն է. Ե. Եր (1)
հող կը նուիրէ եղբր Հայերէն մի գաղ-
թականութիւն հոն հաստատելու հա-
մար :

Այդ մարդ եթէ կուզէ Հայերին
բարիք գործել և ոչ թէ շահագործել,
աւելի լաւ կանէ որ այդ հող ուրիշնե-
րին ծախէ և անոր դրամները Հա-
յաստան զրկէ...

— Արտաքին գործերի Ծերակու-
տական յանձնաժողովը իր անհամա-
ձայնութիւն յայտնելէ այն ծրագրի
մասին որով կառավարկուէր մի նա-
ւային յոյց անել օսմանեան ջուրերին
մէջ : Ընդհակառակ, վէնէցուէեան
գործերին մէջ կառավարութեան
բռնած ընթացքին կատարեալ հաւա-
նութիւն յայտնել է :

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ
ԵՒ ՌՈՒՍԻԱ ՄԱՄՈՒԼԸ**

Դեկտեմբեր 13/25 թուականաւ
Պուզրէշտ հրատարակուող Lumea
Noua (Նոր Աշխարհ) օրագրին մէջ

(1) Մէկ է. Երբ 4046 քառակուսի մէթր
տարածութիւն մ'է :

կը կարգանք հետեւեալ կարեւոր յօդ-
ուածքը, որ թարգմանելով կը հաղորդեմ
ի հրատարակութիւն ազգագրութեան Ար-
մենիայի մէջ ալ :

ԱՐՄԵՆԻԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐԱՊԻԱԿԱՆ ԴՐՈՒՄ

Թարգմանի կազմակերպ

Թուրքերը, Եւրոպայի տէրու-
թեանց մէջ ծագած անհամաձայնու-
թեամբն, ունէ փառնեցներէ ապա-
հով կարծուելով, կենթադրեն թէ
կրնան ընել ինչ որ ուզեն, բուն իսկ
լնջել բոլորովին Հայերը և ուրիշ քը-
րիստոնեաներ, և այսպէս լուծել խըն-
դիրը : Եւ յիշատի մինչեւ հիմակ եւ
կած լուրերը կը տան թէ խոգծութիւն-
ները անընդհատ կը շարունակուին
պաշտօնական սուտերով ծածկուելով
թէ Հայերն են գրգռողները :

Հաւամանաց պատմաագրերը

Հարածանաց պատմաագրերը չեն
կրօնական, ինչպէս որ ընդհանրապէս
կը կարծուի, հապառտեսական, կրօ-
նական զգեստով պատած, ինչպէս որ
առօրեայ կը լլայ ամեն անգամ : Ա-
մեն դար, ամեն քաղաքական հան-
գամանք իր ճարտուն ունի : Արեւմ-
տեան Եւրոպայի մէջ միջին դարը տե-
սակ տեսակ բազմաթիւներու համար
աստուածաբանական զգեստն ունէր
իր ճարտուն. քաղաքայնութեան յե-
ղափոխական շրջանը ունի իրաւասա-
կանը. այսօր չքաւոր դասը ունի զիտ-
նական, անտեսական և ընկերականու-
մանց զգեստը : Տաճկաստանի մէջ
քրիստոնեայ ժողովրդոց անտեսական
և քաղաքական զգեստութիւնները ի-
րաւասական զգեստ կառնուն. Տաճկաց
գլխադրութիւնը կառնու կրօնականը
Եւ բնական ալ է : Տաճկները ինկած
կտեսնուին. « Ապրեցան իրենց կեան-
քը, կերան կորեկը (1) » : Իրենց իշ-
խանութեան տակ գտնուող քրիստո-
նեայ ժողովուրդներն սկսան մտնել
քաղաքակրթութեան և ուժի մէջ.
շրջակայ տէրութեանց ազդեցութիւ-
նը, Յունաստանի, Սերպիայի, Ռու-
մանիայի և Պուլկարիայի ազատու-
թեան օրինակները բնականաբար
կրնան քրիստոնեայ լայնները քա-
ջալերել : Թուրքաց զօրութեան հի-
մունքը կերբեք և այս արևմտահեղ
նկրտումները յուսահատեալ կոչուեն
են միայն ազգի մը կողմանէ որ հո-
գեվարքի մէջ է :

Առաջարկներ եւ Անհամաձայնութիւններ

Տէրութիւններ որ ուրիշ անգամ
Տաճկաստանի ամբողջութիւնը կաշտ-
պանէին, Անգղիան զոր օրինակ, եկաւ
հիմա առաջարկութեամբ մը թէ
« Սուրբա՛նը տապալուի և տեղը կ.
պօղոսյ մէջ միջազգային յանձնաժո-
ղով մը հաստատուի » : Բայց ահա՛

(1) Այս առակ Ռումէները կ'ընթա-
նեն այն ծերացեալ ինկած մարդոց հա-
մար որոնց կեանքը բեռ մը կը լլայ ու-
րիշներուն :

աւելի արտակարգ ուրիշ առաջարկ
մը թէ « Ռուսիա աւերող Փոքր. Ա-
սիան աւելու որով և Արմենիան » :

Ռուսիան իր գիտցումը մոսկովա-
կան համապատասխանութեամբ կըսէ որ
Փոքր. Ասիան առնելու համար եթէ
Եւրոպան իրեն հրամանագիր տալ,
չկրնար Եւրոպային անպատուել մեր-
ժելով. և թէ, խեղճ համեստը, կըն-
դունի ո՛չ թէ միայն Փոքր. Ասիան, հա-
պա ալ աւելին. բայց միւս տէրութիւն-
ները չեն ուզեր միտ դնել այս մասին.
և այսու ամենայնիւ վիճակը անտան-
լի է :

Անշահախնդիր վկայի մը պատմութիւնը

Vorwarts ընդարձակօրէն կ'եկա-
րագրէ գերմանացի ճանապարհորդի
մը զարհուրելի պատմութիւնը, որ
բուն խոգծութեանց ատենները Տրա-
պիզոնի գաւառաց մէջ գործով կ'աշը-
տէր. իր ըսածներէն անժխտելի ճշ-
մարտութիւններ կ'իմանանք, վասն զի
այս մարդը ո՛չ Ռուսիոյ ծախուած էր
և ո՛չ Անգղիոյ. ուրեմն համառօտեմք
անոր ըսածները և պիտի իմանանք
թէ ի՛նչ անցքեր անցան գոթախա-
հայոց վրայօք :

« Նոյեմբեր ամսոյ սկիզբը գոր-
ծերս զիս Սեբաստիա ղրկեցին : Հոն
ուրիշ կողմեր եղած ջարդերու վրայօք
կ'ըլլայէր. Տիգրանակերտ քաղաքը
գրեթէ յոյրս քրիստոնեաները ջար-
դուեցան, ետքը քաղաքին ալ կրակ
տոռն : Մարտի մէջ 15 տարե-
կանէ վեր մանչ տղաքը ամեն ալ ըս-
պանեցին. գիւղերու մէջ ալ հազա-
րաւոր մարդիկ սպաննուեցան : Նո-
յեմբերի 13ին Սամսոնի (?) մէջ ջարդ
մը տեսայ ուր սփթաններ բերերով,
սուրբերով և ընթրիքով կ'աշտէին.
զինուորներն ալ նմանապէս կ'աշտ-
նէին ամեն Հայ որու կ'հանգիպէին :
Փողոցը դիակներով լեցուն էր : Առջի
օրը 150.200 Հայ սպաննուեցան, վեր-
ջը Թուրքերը խանութները կողոպ-
տեցին : Երկրորդ օրը մահմետական
գեղացիներ եկան, Հայերը տուններէն
բռնի հանեցին դրան առջեւ սպաննե-
ցին, տունները կողոպտեցին : Հազիւ
երկուրդ օրը Անգղիոյ և Ամերիկայի
հիւպատոսներուն բողոքներէն ետքը
զօրքը մաքրեց քաղաքը մարդաս-
պաններէ : Նոյեմբեր 25ին Սեբաս-
տիայէն ճամբայ ելայ : Ճամբուն վրայ
առ նուազն 200 Հայոց դիակներ
աւելի տեսայ, իսկ գիւղերը այրած
աւերակ դարձած. մահուանէ ազա-
տուողները լեռներ փախան ուր ան-
թութեան մահը կ'ապասէ իրենց : »

Մուսրաֆա փաշայ, Պէրի փաշայ

Առանց զինուորական իշխանու-
թեան թղթաւութեանը այսպիսի
բարբարոսութիւններ չէին կրնար ըլ-
լալ. առոր վրայ ապացոյց կուտայ մե-
զի Մուսթաֆա փաշան, որ պաշտպա-
նեց Թուրքա-քաղաքը այսպիսի դըժ-
բախտութենէ մը. նմանապէս Ամա-
սիայի մէջ ալ ջարդ չկրցաւ տեղի ու-
նենալ Պէքիր փաշայի քաջութեամբը,
որ հազիւ կրցաւ ազատիլ Թուրք զի-
նուորներէն սպաննուելէ, որոնք ապա-

տամբած էին իրեն դէմ, թէ ինչու
կ'աշտպանէ կեալուրները : Մար-
տուն 300 Հայ սպաննուեցան

Եզրակացութիւն

Մոլեռանդ Թուրքերուն բոլոր ջան-
քերը պարապ են. բան մ'ալ չկրնար
արդիւն թուրքիոյ անկումը Եւրոպա-
յի պետութիւններէն կախում ունի
որ որչափ կարելի է աւելի քիչ արին
թափուի : Թուրքիան քաղաքականա-
ցեալ տէրութեանց մէջ չկրնար և
պէտք չէ աւելի կեանք ունենայ, որ
ապացոյց տուաւ թէ քաղաքակրթու-
թեան մէջ մտնելու ընդունակութիւն
չունի :

ԹԻԻՐԵԻԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վիէննայի Թրքական գեապան Ղա-
լիպ պէյ յունուար 9ին մեկնած է
Վիէննայէն Կ.պօլսի երթալու համար.
Հոն պիտի որոշուի որ Վիէննա պէտք
է մնայ թէ Պէրլին պէտք է երթայ
գեապանութեան պաշտօնով կամ թե-
րեւս նոյն իսկ Կ.պօլսի մէջ մի բարձր
պաշտօն կը յանձնուի իրեն :

— Սուլթանի նախագահութեամբ
մի մասնաժողով կ'ազմուած է Կ.պօլսի
մէջ Թրքական Ասիայի մէջ եղած ան-
կարգութիւններէն զննողներին
օգնելու համար, առանց խորհրդան
կրօնի : (Ի՛նչ կը նշանակեն այս վեր-
ջին խօսքեր. միթէ՞ Հայերէն զատ
զննողներն ալ կան. միթէ՞ այդ
յանձնաժողով մտադիր է հանդանա-
կուած դրամներն ալ բաշխել կողոպ-
տիչ Թուրքերին, ըսելով թէ Հայեր
յարձակած և Թուրքերին կողոպտած
են... : Թուրք կառավարութիւնն այն
աստիճան կ'որոնցուցեր է ամօթի ըզ-
ղացումը որ ամեն բան կարելի է ըս-
պասել իրմէն : Խմբ. Արմ.)

— Պետերբուրգէն Կ.պօլսի վերա-
դարձեր է Արեւիկ փաշան որ Սուլ-
թանի կողմէն Լուէրներ և մի ինքնա-
գիր նամակ տարած էր Ռուսիայի Նի-
կոլա Բ. Չարին :

ԱՐՄԱՆԱՎԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

Պուլկարիայի Ֆէրտինանտ իշխանը
Փարիզ կուգայ : Երէկ ճանբայ ելած
կը լինի Սփիրանէն և առանց Վիէննա
կենտրոն ուղղակի պիտի գայ Ֆրանսի
մայրաքաղաքը :

— Սերպիայի Ալեքսանդր Թագա-
ւորը Ս. Սաւաի կարգին մեծ խաչի
պատմանշանը ղրկեց է Մօնթէնէ-
կոփ (Գարատաղ) Նիքոլայ իշխանին,
սերպական լեզուով անոր գրած ող-
բերգութիւնների, բանաստեղծու-
թիւնների և գրական այլ աշխատանք-
ների համար : Համակրութեան այդ
նշանը և աղկէ զատ, Միլօվան զօրա-
վարին յանձնուած մասնաւոր պատ-
ուիրակութիւնը որով մեկնեցաւ յու-
նուար 12ին Պէլկրատէն Չէթինէ եր-
թալու համար, երկու միապետներին
մէջ մտաւորութեան յաջող նշաններ
կը համարուին :

— Աւստրիայի Ֆրանց Երզնէֆ կայ-
սրին եղբայր և Աւստրիայի գահաժա-
ռանգ իշխան Շարլը Լուի արքիդուք-
սը իր տղայի և երկու աղջիկների հետ
ամսիս 20ին մի ճանբորդութիւն պիտի
անէ դէպի Արեւելք : Նախ պիտի եր-
թայ Եգիպտոս իր տղայի, Ֆրանսուա
Ֆէրտինան իշխանի լայցելութեան որ
ձմեռը հոն կ'անցունէ իր տկարութեան
պատճառով : Գահաժառանգ իշխանը
մտադիր է պտոյտներ անել վերին Ե-
գիպտոսի մէջ և յետոյ անկէ անցնել
երթալ Երուսաղէմ :

— Պուլկարիայի և Աւստրիայի միջև
առեւտրական մի նոր դաշնագիր հա-
տատելու համար բանակցութիւններն
երէկ սկսած կը լինին Վիէննայի մէջ :
Պուլկարիայի կողմէն պատուիրակ նը-
շանակուած են Վիէննայի դիւանագի-
տական գործակաւոր Տ. Սթանօֆ,
նախարարական քարտուղար Տ. Կե-
րասիօֆ և առեւտրական նախարա-
րութեան դիւանագետ Տ. Մարիչէն :

ՄԱՍՈՒ ԳԻՐԳԵՐ

Արմենիայի խմբագրատան մէջ
ծախու կը գտնուին հետեւեալ գիր-
քերը որ նոյն առջեւ նշանակուած գի-
րերին մէջ հաշուուած է նաև ղրկե-
լու փոստի ծախքը :

Արտուր Հայաստանի կամ Տե-
ղեկադիր Բալուայ, Քարբերդու,
Չարսանձագի, Ճապաղլուրի և Եր-
զնկայու : Յաւելուած բոտ խնդրա-
նաց ազգասիրաց «Խիզան գաւառ» :
Աշխատասիրեաց Պօղոս Ծ. Վ. Նա-
րանեան : 2 ֆրանգ :

Դիւան Հայոց պատմութեան.
Գիրք Գ. — Սիմէոն կաթողիկոսի յի-
շատակարանը. կենսագրութեամբ և
յաւելուածներով ու ծանօթութիւն-
ներով : Հրատարակեց Գիւտ քահա-
նայ Աղանեանց : (891 երես երկրորդն
քառաձաղ : Այս տարի Սահակ Մե-
րոյկան մրցանակաբաշխութեան Ա
մրցանակին արժանացած) :

24 ֆր. և 50 սնթմ. :

Նոր Երգարան Ազգային. Հրատա-
րակեց Հայկակ Յ. Էկիմեան. Նիւ-
Եորք. տպագրութիւն Էկիմեան 1892.
Կը պարունակէ հին և նոր 149 երգեր :
1 ֆր. և 50 սնթմ. :

Այս Երգարանի երգերի ցուցակն
առանձին ալ կը ծախուի, 15 սնթմ. :

Ծրարները ապահովագրուած
(recommandé-registré) ստանալ ու-
ղիները պէտք է որ ամեն մէկ ծրա-
րի (մինչեւ 2 փլո) համար 25 սանթիմ
ապահովագրութեան ծախքը վճարեն :

ՅՆՈՐԵՆ — ՄԱՍՈՒ
Գ. ՓՈՐՓՈՐՏԱԼԵԱՆ
ՄԱՐՏԻՑԻ
Հայերէն տպարան Գ. Փորթուգալսեի

Le Gérant : François CARRIERE
Marseille. — Imprimerie et Papeterie du Midi
Allées de Meilhan 44.